

DOI: 10.26565/2310-9513-2022-15-09  
УДК 338.48(075.8)

## СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ РИНКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

### Гапоненко Ганна Ігорівна

канд. екон. наук, доцент,  
доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства  
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
м. Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022  
e-mail: [a.i.gaponenko@karazin.ua](mailto:a.i.gaponenko@karazin.ua)  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

### Євтушенко Олена Віталіївна

канд. екон. наук, доцент,  
доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства  
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
м. Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022  
e-mail: [evetushenko@karazin.ua](mailto:evetushenko@karazin.ua)  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1435>

### Шамара Ірина Миколаївна

канд. екон. наук, доцент,  
доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства  
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
мн. Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022  
email: [shamara@karazin.ua](mailto:shamara@karazin.ua)  
ORCID: <https://orcid.org/0000000224319185>

Статтю присвячено дослідженню ринку медичного туризму, особливостям його функціонування та розвитку у сучасних економічних умовах та пошуку можливих шляхів адаптації до наслідків кризових явищ. Предметом дослідження є організаційно-економічні відносини, що складаються в процесі адаптації та забезпечення сталої взаємодії учасників ринку медичного туризму відповідно до сучасних тенденцій та перспектив трансформації сфери рекреації та туризму. Метою роботи є розробка теоретичних та методичних положень з удосконалення вітчизняного ринку медичного туризму на основі урахування сучасних тенденцій, що відбуваються в світовій та національній туристичній індустрії. Досягнення поставленої мети забезпечується виконанням наступних взаємопов'язаних завдань: дослідити сучасні тенденції розвитку світового ринку медичного туризму; скласти соціально-економічну характеристику розвитку ринку медичного туризму в Україні; виявити системні проблеми розвитку ринку медичного туризму в Україні; визначити перспективні напрями модернізації ринку медичного туризму в посткризовий період. Методологічну основу дослідження складають системний та програмно-цільовий підхід, монографічний, графічний, економіко-статистичні та евристичні методи проведення наукового дослідження. Отримано наступні результати. Проаналізовано тенденції розвитку туристичної галузі України і складено соціально-економічну характеристику розвитку ринку медичного туризму в Україні. Виявлено системні проблеми розвитку ринку медичного туризму в Україні. Визначено перспективні напрями модернізації ринку медичного туризму в посткризовий період. Висновки. Найбільш перспективними та своєчасними напрямками трансформації ринку медичного туризму є запровадження нових форм організації туристичної діяльності у сфері медичного туризму в умовах обмеження свободи переміщення між країнами та регіонами, а також зниження купівельної спроможності потенційних туристів; розширення можливостей медичного туризму за рахунок використання сучасних інновацій, насамперед у контексті впровадження елементів цифрових технологій; розширення спектру програм експорту медичного туризму; розвиток партнерських відносин з іншими учасниками туристичного ринку та суміжних галузей у контексті формування кластерних структур, розширення мережевої взаємодії та участі у міжрегіональних та міжнародних проектах.

**Ключові слова:** ринок медичного туризму, напрями медичного туризму, лікувально-оздоровчі підприємства України, оптимізація ринку медичного туризму.

**Постановка проблеми.** У сучасних умовах розвитку світового ринку можна говорити про ефективність стратегій підприємницької діяльності, пов'язаних з наданням максимального спектра послуг споживачеві за умов забезпечення одночасного взаємозв'язку між економічними благами, що реалізуються, без зниження рівня граничної корисності кожного з них у процесі зростання обсягів сукупного попиту. До найбільш перспективних, з точки зору досягнення певного синергетичного ефекту, можна віднести медичний туризм, який поєднує переваги здійснення туристичної поїздки та отримання загальних або спеціалізованих медичних послуг.

Розвиток індустрії туризму при одночасному підвищенні інтересу до лікувально-оздоровчих технологій та здорового способу життя серед різних груп населення у всьому світі призвело до виникнення нових перспективних видів туризму, серед яких необхідно окремо відзначити відвідування туристських дестинацій з метою отримання широкого спектру різноманітних медичних послуг, які обмежені не лише лікувальними операціями, аж до хірургічного втручання, а й комплексом супутніх процедур, а саме: профілактики хронічних захворювань, превентивної діагностики на ранніх етапах розвитку захворювань, оздоровчих дій та реабілітації після перенесених ускладнень чи операції [4].

Медичним туризмом називають заплановане, часто поєднане з відпочинком отримання медичної допомоги за межами регіону проживання. Медичний туризм включає такі поняття як: «оздоровчий туризм» – коли люди подорожують з метою оздоровлення та покращення зовнішнього вигляду; «діагностичний туризм» – коли основною метою є обстеження організму (check-up), встанов-

лення правильного діагнозу, отримання так званої «другої думки» (second-opinion); і, власне, «медичний туризм» – коли основною метою подорожі є лікування (рис. 1).

Медичний туризм буває внутрішнім, в'їзним та виїзним. Внутрішній медичний туризм – це поїздка за медичною допомогою до спеціалізованої клініки до іншого міста в межах країни. Виїзний медичний туризм – це отримання медичної допомоги за межами країни. Наприклад, для лікування онкологічного захворювання наші громадяни їдуть до Ізраїлю чи Австрії. Для складної кардіологічної операції – до Німеччини. В'їзний медичний туризм стосується отримання медичної допомоги іноземцями в Україні.

Активним етапом розвитку медичного туризму як повноцінного виду туристської діяльності слід визнати початок XXI століття, коли завдяки високому рівню глобалізаційних процесів та розширенню доступності транспортних систем для більшості категорій мандрівників, а також підвищенню швидкості руху інформаційних потоків за рахунок можливостей мережі Інтернет та соціальних мереж, отримання медичних послуг в іншій країні чи регіоні стало звичайною практикою, що, своєю чергою, призвело до виникнення сталого сегменту ринку туристських послуг зі своєю власною специфікою взаємодії зі споживачами, технологічними основами надання основних та супутніх послуг тощо.

**Аналіз досліджень та публікацій.** Питання організації та управління у сфері рекреації та туризму, у тому числі стосовно умов ринку медичного туризму, відображені у роботах таких зарубіжних дослідників, як М. Букман, Р. Вижайя, П. Джонсон, Б. Кангас, С. Ким, В. Крукс, Н. Лунт, С. Морріс, І. Накайма, М. Піацоло, Й. Розенвейг, Р. Степано, А. Сью, Л. Турнер, Й. Фетшерін, Х. Хан, Д. Хэнкок и другие. У середовищі вітчизняних науковців провідниками цього напрямку виступають В. Баєв, Є. Гнедик, К. Діденко та В. Жученко, В. Малімон, М. Мальська та О. Бордун, А. Парфіненко, М. Поворозник, А. Романова, О. Романів, Л. Галаз та Л. Гальків та ін.

**Мета статті** полягає у розробці теоретичних та методичних положень з удосконалення вітчизняного ринку медичного туризму на основі урахування сучасних тенденцій, що відбуваються в світовій та національній туристичній індустрії.

**Виклад основного матеріалу.** Згідно зі статистичними даними у період 2017-2018 рр. на міжнародному ринку медичного туризму спостерігалось стійке зростання 4% на рік, що практично можна порівняти зі зростанням величини світового валового продукту – на 3,5%. Доходи суб'єктів підприємницької діяльності, що функціонують на ринку медичного туризму, становили 15 млрд. дол. США [2]. Для порівняння можна навести величину доходів від реалізації програм лікувально-оздоровчого

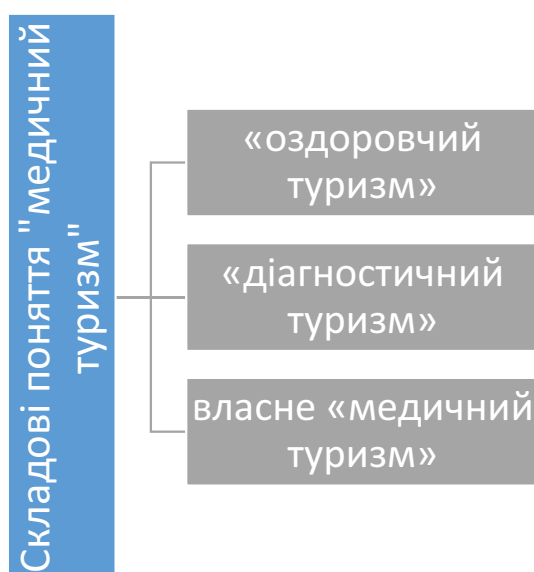


Рис. 1. Складові поняття «медичний туризм».  
Складено авторами



Рис. 2. Прогнозні значення ринку медичного туризму у світі у 2016-2027 роках [8]

та велнес-туризму – 40 млрд. дол. США. За оцінками зарубіжних експертів, у середньостроковому періоді спостерігається збереження представлених тенденцій, і до 2022 р. рівень доходів від медичного туризму зріс на 30-35% [5].

На рис. 2 представлені прогностні значення зростання ринку медичного туризму у світі у період до 2027 р.

На наведеній діаграмі видно, що це багатомільярдні обороти та світові лідери – Таїланд, Індія, Мексика та інші країни. Відомий в Україні Ізраїль явно не серед світових лідерів, хоча до пандемії COVID-19 у 2018 році річний оборот послуг для іноземців сягав 400 млн доларів [8].

На рисунку 3 представлено графічне відображення рейтингу Medical Tourism Index, який щорічно формується міжнародною дослідницькою організацією International Healthcare Research Center на підставі огляду науково-прикладної літератури, думок експертів та опитування потенційних та фактичних споживачів послуг медичного туризму, та відображає динаміку розвитку медичного туризму.

Країни в рейтингу проходили оцінку виходячи з низки певних критеріїв: стан навколишнього середовища, рівень розвитку об'єктів інфраструктури ринку медичного туризму, якість обслуговування та рівень послуг.

Ще одним важливим інструментом соціально-економічної оцінки сучасного стану світового ринку медичного туризму регіонального характеру може бути Європейський індекс здоров'я споживачів або індекс споживача послуг охорони здоров'я (EHCI), що є комплексною оцінкою ефективності національних систем охорони здоров'я країн Європейського Союзу. Цей показник був запропонований шведсько-французькою консалтинговою фірмою

## Overall MTI Ranking



Рис. 3. Рейтинг Medical Tourism Index 2020-2021 (International Healthcare Research Center) [7]

у 2005 році і в даний час є одним із ключових показників, що відображають сучасні тенденції на ринку медичного туризму. Для його розрахунку використовуються значення понад 40 вихідних параметрів, які поділені на шість предметних функціональних областей: «права пацієнта та інформація», «доступність медичних послуг», «е-здоров'я» та інші.

Цей рейтинг розраховується для 35 країн, більша частина яких розташована в межах Європейського Союзу. Проте, у рейтингу за 2018 р. представлені не лише держави ЄС, а й низка країн, що географічно розташовані в Європі [6]. До таких можна віднести Швейцарію, Чорногорію, Хорватію, Албанію та низку інших країн.

В доповнення до офіційних даних індексу споживача послуг охорони здоров'я (ЕНСІ), ми провели

певну градацію представлених у таблиці 1 країн з точки зору рівня сучасного розвитку та ключової спрямованості ринку медичного туризму у європейських країнах.

Як основні групи були виділені:

– країни з виключно високим рівнем розвитку ринку медичного туризму (№ 1-8 у рейтингу – значення індексу від 800),

– країни з високим рівнем розвитку ринку медичного туризму (№ 9-17 у рейтингу – значення індексу від 700),

– країни із середнім рівнем розвитку ринку медичного туризму (№ 18-30 у рейтингу – значення індексу від 600),

– країни з низьким рівнем розвитку ринку медичного туризму (№ 31-35 у рейтингу – значення індексу від 544).

Таблиця 1

### Рейтинг «Європейський індекс споживача послуг охорони здоров'я (ЕНСІ) у співвідношенні з рівнем розвитку ринку медичного туризму, 2018 р.

№ з/п	Країна	Індекс споживача послуг охорони здоров'я (ЕНСІ)	Рівень розвитку ринку медичного туризму
1	Швейцарія	893	Країни з виключно високим рівнем розвитку ринку медичного туризму, орієнтація на в'їзний туризм, висока якість послуг за значного рівня ціни, орієнтація на клієнтів з високим рівнем доходу (вище за середній), спеціалізація на вузькопрофільних високотехнологічних видах медичної допомоги
2	Нідерланди	883	
3	Норвегія	857	
4	Данія	855	
5	Бельгія	849	
6	Фінляндія	839	
7	Люксембург	809	
8	Швеція	800	
9	Австрія	799	Високий рівень розвитку ринку медичного туризму, орієнтація як на потреби внутрішнього ринку, так і на потоки в'їзного туризму, високий рівень спеціалізації, вибір та розвиток кількох пріоритетних видів медичного туризму, високий рівень якості при порівняннях цінах на послуги
10	Ісландія	797	
11	Франція	796	
12	Німеччина	785	
13	Португалія	754	
14	Чехія	731	
15	Естонія	729	
16	Велика Британія	728	
17	Словаччина	722	
18	Сербія	699	Середній рівень розвитку ринку медичного туризму, медичний туризм супроводжує основним видам туристських послуг, у ряді країн можна відзначити активний розвиток та просування нових брендів медичного туризму, середній рівень якості за відносно невисокого рівня цін, позиціонування в межах одного-двох найбільш затребуваних видів медичного туризму, орієнтація на масового споживача із середнім рівнем доходу
19	Іспанія	698	
20	Італія	687	
21	Словенія	678	
22	Ірландія	669	
23	Чорногорія	668	
24	Хорватія	644	
25	Північна Македонія	638	
26	Кіпр	635	
27	Мальта	631	
28	Литва	622	
29	Греція	615	
30	Латвія	605	
31	Болгарія	591	Низький рівень розвитку ринку медичного туризму, орієнтація на виїзний туризм, відсутність якісних медичних послуг на внутрішньому ринку
32	Польща	585	
33	Угорщина	565	
34	Румунія	549	
35	Албанія	544	

Складено авторами за джерелом [6]

На сьогоднішній день в Україні виділяють такі перспективні регіони для розвитку медичного туризму – Київська, Харківська та Львівська області. Також популярні курорти Одеської, Миколаївської, Запорізької та Київської областей, а також Закарпаття. Усі вони мають величезний потенціал у розвитку, проте проблема полягає у нестачі державного фінансування. Більшість лікувальних закладів знаходяться на самоокупності, проте не можуть поки що запропонувати для вітчизняних туристів доступне поєднання якості та ціни.

В'їзний медичний туризм в Україні стає все популярнішим. Наша країна приваблює громадян інших країн як цікавий туристичний регіон. Для багатьох пацієнтів метою приїзду стає поєднання лікування у профільних клініках та можливість відвідати популярні туристичні об'єкти [1].

Українські медики мають високу кваліфікацію, а рівень нашої приватної медицини не поступається світовому. Відсутність черг до вузькоспеціалізованих лікарів та можливість отримати якісне лікування з перших днів звернення до фахівця робить практику міжнародного медичного туризму популярнішою з кожним роком.

За словами віце-президента Української Асоціації медичного туризму Ігоря Торського, однією з причин, чому іноземці все частіше розглядають Україну як регіон для лікування та оздоровлення, є низька вартість медичних послуг. Якість їх при цьому залишається на високому рівні, а ціна нижча на 30-70% порівняно зі світовими фахівцями. Більшість іноземців, які приїжджають на лікування до нашої країни, витрачають у середньому у 7 разів більше, ніж звичайні туристи. Враховуючи середній чек, який залишають пацієнти з інших країн на послуги медичного туризму, їхнє перебування приносить бюджету на рік не менше ніж \$125 мільйонів, і ця цифра зростає постійно [9].

Пацієнти відвідують цікаві туристичні місця, користуються послугами трансферу та перекладачів – все це позитивно позначається на логістичній та транспортній системах країни, а також на економіці загалом.

Іншим важливим аспектом, чому Україні вигідно розвивати медичний туризм – конкуренція, що зростає серед клінік, що призводить до прискорення процесу перетворення вітчизняної медицини.

Після розвалу СРСР у країні працюють десятки профільних санаторіїв та профілакторіїв, які не отримували фінансування від держави від початку незалежності України. Наявність чудової бази для надання лікувальних послуг стане поштовхом для перетворення їх на сучасні унікальні медичні установи, які будуть приносити прибуток як собі, так і державі.

В Україні послуги медичного туризму умовно поділяються на такі категорії (рис. 4).

Репродуктивне здоров'я. За останні кілька років у іноземних туристів зростає довіра до українських репродуктологів. Число охочих потрапити саме в Україну для обстеження безперервно зростає. Можливо, це пов'язано з хорошими показниками в галузі штучного запліднення або з тим, що поки що в Україні донорство яйцеклітин та сурогатне материнство не так переслідується законом, як у сусідніх країнах.

Стоматологія. Ця послуга є найпопулярнішою серед туристів, які приїжджають в Україну, щоб оздоровитися. Одна з причин, це низька вартість процедури. Тому що закордоном страхівка не покриває рахунки за стоматологію. А по-друге, наші лікарі мають більше досвіду з проблемними зубами і здебільшого хворому вдається зберегти зуб, а іноді й цілу щелепу. Тоді як західні лікарі видалили б пошкоджений зуб.

Кардіохірургія. Послуги у цій галузі медицини не менш популярні серед іноземців, ніж стоматологія. Це з наявністю найпотужніших медичних апаратів і вартістю операції. Ще варто додати, що українські лікарі беруться навіть за безнадійні випадки. І на 90% ці операції виявляються успішними.

Офтальмологія. Одеський центр післяопікової патології ока не має аналогів у світі. За весь час роботи він прийняв тисячі іноземних пацієнтів та допоміг повернути зір людям із понад 50 країн. При цьому умови роботи унікальних українських фахівців бажать кращого. Розвиток медичного туризму допоможе клініці покращити умови проживання хворих та закупити гарне обладнання для порятунку зору як українських, так і закордонних пацієнтів.



Рис. 4. Популярні напрями медичного туризму в Україні.  
Складено авторами

Клітинна інженерія. Розвиток клітинної терапії на вітчизняному ринку медичних послуг успішно конкурує із західними аналогами. В Україні працює єдиний у світі інноваційний сервіс зберігання мезенхімальних стромальних клітин. Київський Інститут клітинної терапії було відкрито у 2003 році. Матеріал, що зберігається тут, допомагає пацієнтам з усього світу відновлювати здоров'я після травм і операцій. Також в Україну приїжджають тисячі іноземних пацієнтів для омолодження організму стовбуровими клітинами та плазмою крові.

Санаторно-курортне лікування, реабілітація. Україна славиться своїми лікувальними курортами. До них належать курорти Закарпаття, Трускавець, Миргород, Хмільник, Моршин та інші. Іноземці відвідують такі місця, щоб відновитись після операцій, поправити здоров'я опорно-рухової або імунної системи. У всьому світі немає аналогів українським санаторіям та іноземцям доводиться бронювати місця за кілька місяців, аби потрапити до них. Більшість санаторіїв знаходяться в регіонах, які мають унікальні мінеральні ресурси та клімат. Мінус ринку у цьому, що санаторні комплекси представлені переважно старими, побудованими ще за часів СРСР, будинками. Тому аудиторію таких здравниць можна охарактеризувати так:

- невибагливі до умов проживання та комфорту;
- мають середній дохід;
- потребують оздоровлення;
- мешканці міст, які хочуть змінити обстановку;
- любителі тривалого відпочинку (лікування у санаторії рекомендується проводити не менше 10 днів);
- хочуть відпочити на морі.

Після анексії Криму у 2014 році кількість санаторіїв знизилася до 320. Надалі тенденція зниження тривала. Основними причинами для скорочення кількості санаторіїв після 2014 року стали фінансово-економічна криза та стан санаторіїв. На рис. 5 наведено основні курорти України станом на 2021 р.

Як вже було нами відмічено, більшість санаторіїв були збудовані ще за радянських часів і за останні кілька десятиліть кошти для їхнього капітального ремонту практично не виділялися. Сьогодні будівлі цих санаторіїв потребують ремонту та модернізації. Також такі санаторії використовують застаріле обладнання для лікувальних процедур, що робить саме лікування менш якісним та ефективним. Санаторії, яким раніше виділялося недостатньо коштів, зіткнулися зі зниженням фінансування. Як результат, такі санаторії не можуть витримати конкуренцію з боку сучасних SPA-готелів та популярніших здравниць, тому змушені припинити свою діяльність.

Лідерами за кількістю лікувально-оздоровчих підприємств традиційно є Львівська – 18%, Одеська – 13%, Дніпропетровська – 12%,

Запорізька – 10% та Закарпатська область – 9% від загальної кількості (рис. 6, 7). Основну частину всіх лікувально-оздоровчих підприємств складають санаторії, яких найбільше у Львівській області – 15%, Одеській – 10%, Закарпатській – 7% та Хмельницькій – 6% від загальної кількості.

Найбільша кількість рекреаційних підприємств розташовано в причорноморських областях: в Одеській – 23%, що становить майже 1/4 всіх рекреаційних підприємств країни; Запорізькій – 17%, Миколаївській – 14% і Херсонській – 12%. У цих 4-х областях зосереджено 2/3 всіх рекреаційних підприємств країни.

Також після того, як відпочинок у Криму став недоступним для українців, населення України почало шукати альтернативу, що спричинило зростання попиту на санаторний відпочинок в інших регіонах країни. Таким чином, сьогодні в Україні можна виділити кілька центрів, де активно розвиваються лікувально-оздоровчі санаторії: Миргород у Полтавській області, Хмільник у Вінницькій області, Трускавець, Моршин, Східниця у Львівській області, а також оздоровниці Одеської та Запорізької областей, що знаходяться на березі Чорного та Азовського морів.

Згідно з дослідженнями, лікування в оздоровниці скорочує тривалість тимчасової непрацездатності на 25-30%, повертає до колишньої роботи до 80% пацієнтів, які перенесли інфаркт міокарда. У пацієнтів, які пройшли через санаторно-курортне лікування, кількість випадків загострень різних захворювань нижча у 2-6 разів, а потреба у госпіталізації нижча у 2,5 раза. Середня тривалість життя людей, які регулярно проходять профілактику та лікування у здравницях, збільшується на термін від 3 до 15 років.

Головна перевага санаторно-курортного лікування полягає у використанні природних рекреаційних ресурсів та цінова доступність, порівняно зі SPA-готелями, а до основних рекреаційних ресурсів, які використовують у санаторно-курортному лікуванні, відносять мінеральні води та лікувальні грязі.

Найвідомішими джерелами є «Нафтуся», «Марія», «Софія», «Броніслава», «Юзя» у Трускавці, а також однойменні з назвами курортів Миргородські, Моршинські, Свалявські води. Виходячи з даних «Державного інформаційного геологічного фонду України», запаси мінеральної води в Україні станом на 1 січня 2019 року становили 94,1 тис. м<sup>3</sup> у 335 джерелах. Розробляється з них лише 167 джерел. Також спостерігається тенденція зростання запасів мінеральної води – у порівнянні з 2016 роком вони зросли на 1,5% (рис. 8).

Грязелікування – один із найефективніших фізіотерапевтичних методів реабілітації та лікування пацієнтів після перенесених захворювань. Воно застосовується для лікування застудних захворювань



Рис. 5. Основні курорти України станом на 2021 р. [3]

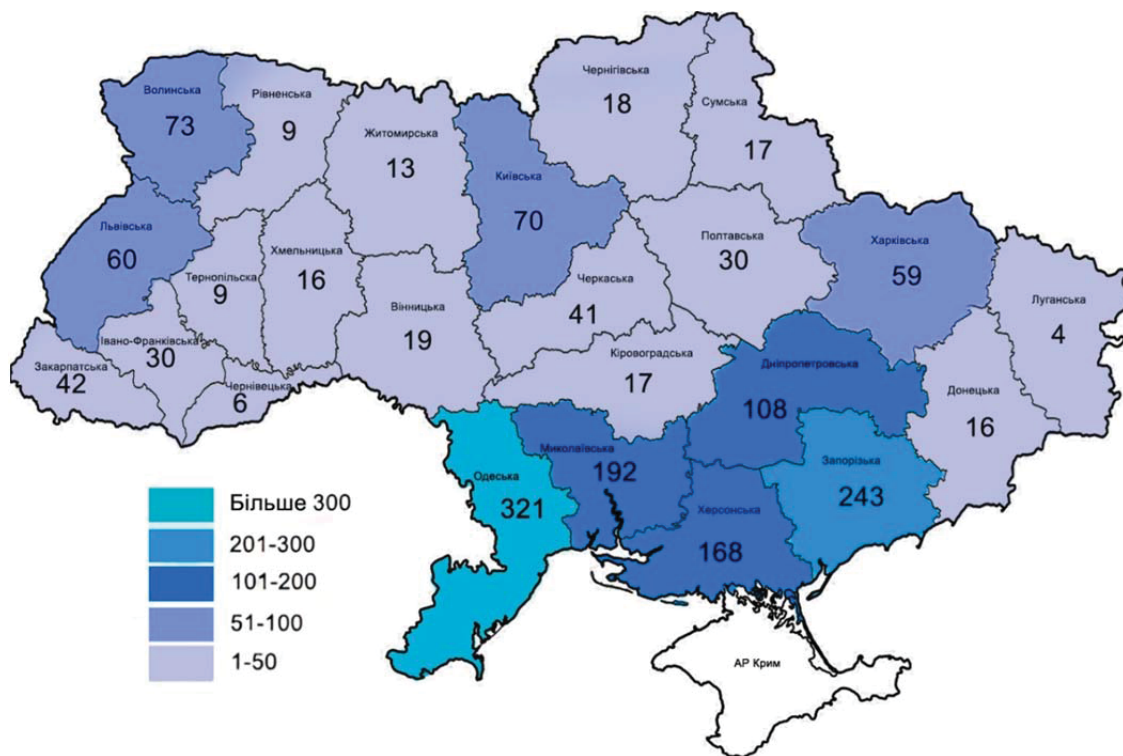


Рис. 6. Кількість санаторно-курортних підприємств за областями України. Складено авторами за джерелом: [2]

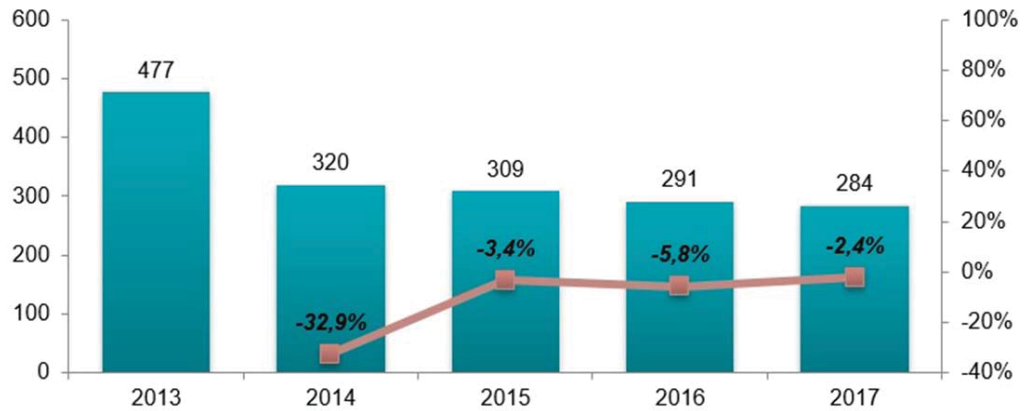


Рис. 7. Динаміка зміни кількості санаторіїв у 2013-2017 рр., шт. [2]

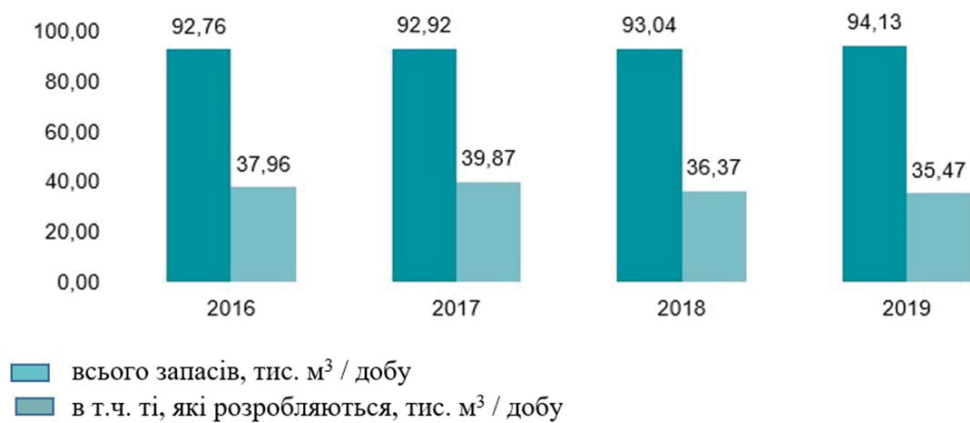


Рис. 8. Запаси мінеральної води в Україні станом на 1 січня 2019 року [2]

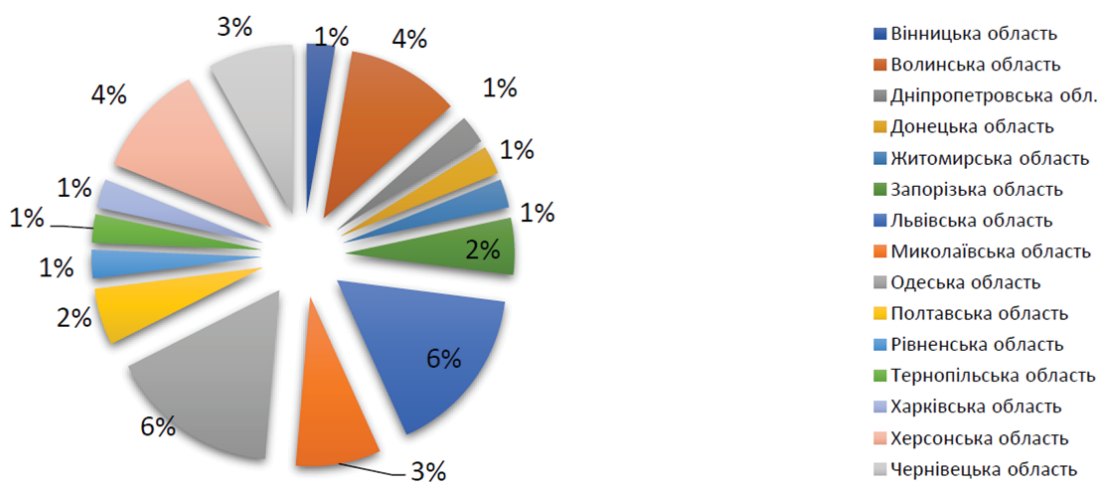


Рис. 9. Розподіл запасів лікувальних грязей по областях України [3]



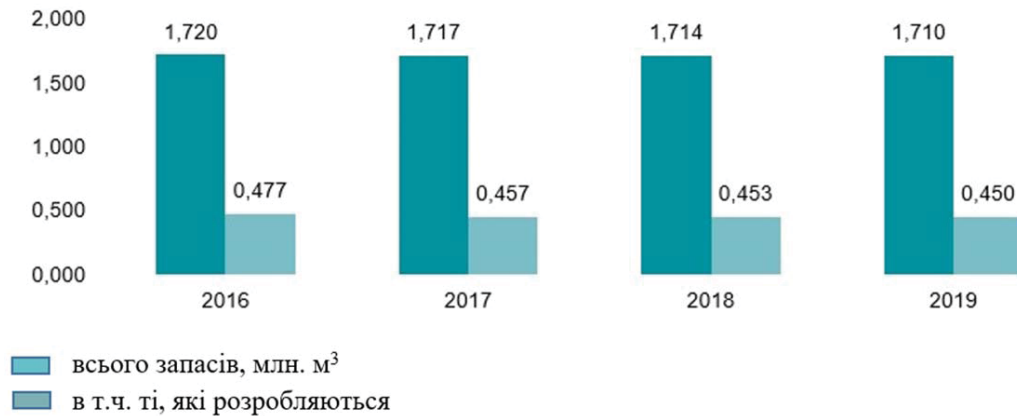


Рис. 10. Стан запасів лікувальних грязей в Україні станом на 1 січня 2019 року [2]



Рис. 11. Основні критерії вибору медичних закладів з точки зору закордонних туристів. Складено авторами за джерелом [10]

(нежить, тонзиліт, гайморит), захворювань дихальної, нервової та серцево-судинної системи, лікування опорно-рухового апарату. Також бруду широко використовуються в косметології та SPA-індустрії. Лікувальні пелоїди в Україні представлені 3 видами: торф'яними, сульфідними іловими та сопковими.

Станом на 1 січня 2019 р. в Україні було 16 джерел лікувальних грязей, із них розробляється лише 7 (рис. 9, 10). Обсяг видобутку лікувальних грязей у 2018 році становив 3,7 тис. тонн. Найвідомішими джерелами грязей в Україні вважаються родовища на Одещині (Шаболатський та Куяльницький лимани), Дніпропетровської області (Солоний лиман), Войтовецьке родовище у Вінницькій області.

Україна має всі види ресурсів для розвитку бальнео-, брудо- та кліматолікування, приморської, гірської та рівнинної рекреації. На її території - значна мережа санаторно-курортних установ, які станов-

лять 40% від усіх колективних засобів розміщення. У санаторно-курортних підприємствах лікувалося і відпочивало трохи більше 1,5 млн осіб, що становило майже третину від усіх, що перебували в колективних засобах розміщення, з них 3,5% складають іноземці. Їх обслуговувало понад 40 тис. штатних працівників, це майже третина всіх працюючих у засобах розміщення. Доходи від санаторно-курортної діяльності склали трохи більше 4 млрд. грн., це третина від усіх засобів розміщення України. Таким чином, країна має великий потенціал у розвитку санаторно-курортної галузі. Проте матеріально-технічна база санаторно-курортної інфраструктури підлягає оновленню та реконструкції. Для цього потрібна державна підтримка, вироблення стратегії та політики розвитку санаторно-курортної галузі, запозичення закордонного досвіду, вкладення коштів та залучення інвестицій.

Аналізуючи думки вітчизняних та зарубіжних авторів з тематики організації функціонування ринку медичного туризму в Україні, можна виділити цілу низку системних проблем, вирішення яких дозволило б інтенсифікувати процес надання послуг у відповідності до запитів споживачів та рівнем інноваційного розвитку медицини як важливої частини соціального забезпечення будь-якої держави:

1. Відсутність міжвідомчої координації учасників державного регулювання ринку медичного туризму з точки зору як нормативно-правового забезпечення процесу надання туристських послуг у співвідношенні зі стандартами надання лікарської допомоги за певними напрямками такими як профілактика, діагностика та лікування хронічних та інфекційних захворювань, так і поділу відповідальності в контексті здійснення контрольної діяльності та суспільно-професійної акредитації.

Дуже актуальним, на нашу думку, є питання, пов'язане з визначенням шкали оцінки відповідності медичних та лікувально-оздоровчих закладів та організацій вимогам ринку медичного туризму. З метою підтвердження цієї тези можна навести статистичні дані, що свідчать про причини вибору тих чи інших медичних закладів з метою туристичної поїздки. В якості респондентів виступали іноземні туристи, які користуються різними медичними послугами за кордоном (рис. 11).

2. Недостатня кількість та низький рівень опрацювання цільових програм та стратегій розвитку медичного туризму, які враховували б як потреби у наданні якісних медичних послуг, так і перспективи розвитку сфери туризму та рекреації на національному та регіональному рівні.

3. Відсутність комплексної системи підготовки кадрів, що спеціалізуються не тільки на наданні ме-

дичних та супутніх послуг, але й здатних приймати грамотні управлінські рішення з точки зору організації туристських потоків в'їзного та внутрішнього характеру, урахування специфіки споживача, у тому числі культури ділових та особистісних комунікацій, традицій та етнічних особливостей поведінки та психоемоційної реакції на ті чи інші лікарські дії тощо.

4. Низька інноваційна активність вітчизняного сектору приватної та державної медицини, відсутність механізмів її підвищення на регіональному та державному рівні.

**Висновки.** Враховуючи перелічені вище фактори, які формують стан розвитку ринку медичного туризму в Україні, в табл. 2 нами представлено заходи його оптимізації.

Найбільшою популярністю лікування в Україні користується серед жителів СНД. Безумовно, залучити іноземних пацієнтів можуть в основному клініки, які впроваджують інноваційні методики і водночас мають чималий досвід та напрацювання терапевтичних та хірургічних методів лікування, у тому числі унікальними.

Безперечно, великою перевагою є оснащеність медичного закладу сучасним обладнанням. Технології та установки, що діють в українських клініках, такі як кібер-ніж, томотерапія, ПЕТ-КТ, унікальні для багатьох країн СНД і протягом багатьох років залучають на лікування в Україну іноземців.

Вітчизняна медицина може пишатися, наприклад, такою технологією на лікування ДЦП, як система інтенсивної нейрофізіологічної реабілітації. Понад 17 тис. іноземних пацієнтів пройшли успішне лікування за цією методикою.

Середній чек для іноземця в українській клініці у 2018 році становив майже \$2,5 тисячі. Неважко

Таблиця 2

## Заходи оптимізації розвитку ринку медичного туризму в Україні\*

Управлінський рівень заходів	Суб'єкт виконання	Зміст заходів
Глобальний	Міжнародні організації, регіональні об'єднання, асоціативні структури та інші глобальні суб'єкти	Популяризація розвитку медичного туризму у світі. Посилення форм міжнародної економічної інтеграції. Протекція розвитку медичному туризму в Україні.
Макрорівень	Органи державної влади (державні органи законодавчої, виконавчої та судової влади)	Лібералізація візових та прикордонних процедур. Формування системи інформаційно-маркетингового забезпечення ринку медичного туризму. Сприяння захисту та розвитку рекреаційних історико-культурних об'єктів державного значення (правове, фінансове та інформаційне забезпечення).
Мезорівень	Органи місцевого самоврядування, місцеві громади, асоціативні структури, центри регіонального розвитку	Адаптація системи інформаційно-маркетингового забезпечення ринку медичного туризму. Обслуговування рекреаційних історико-культурних об'єктів регіонального значення.
Мікрорівень	Компанії, фірми, підприємства, об'єднання підприємств, торгово-промислові групи, ТНК, організації	Адміністрування системи інформаційно-маркетингового забезпечення ринку медичного туризму. Залучення туристів у дестинації розміщення рекреаційних історико-культурних об'єктів регіонального значення.
Особистий рівень	Туристи, супроводжуючі особи, місцеве населення	Інформування та здійснення турів, комунікаційні процеси, розрахунки.

\*Складено авторами

підрахувати, що провідні вітчизняні медичні установи заробили у 2018 році на в'їзному медичному туризмі в лікувальному сегменті близько \$150 млн. Кількість медичних туристів санаторно-курортного спрямування приблизно вдвічі-втричі більша за кількість туристів лікувального напрямку, але через низьку середню вартість. Обсяг ринку оздоровчого медичного туризму в Україні дещо менше, ніж лікувального, – приблизно \$100 млн на рік. Отже, загалом надходження від в'їзного медичного туризму становлять чверть мільярда доларів США на рік [10].

Безсумнівно, держава має бути зацікавлена у розвитку цього напрямку. Питання в'їзного медич-

ного туризму зараз дуже важливе і має визначитися одним із пріоритетних напрямків розвитку туристичної галузі зокрема та економіки України в цілому, і, звичайно, на цьому етапі потребує державної підтримки. Держава має підтримувати та стимулювати розвиток напрямків, які мають попит у контексті медичного оздоровчого туризму в Україні. Збільшення потоку іноземних туристів з лікувально-оздоровчою метою призведе до додаткових надходжень в економіку держави, залучення іноземних інвестицій та стимулюватиме розвиток медичної та санаторно-курортної галузей.

## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гапоненко Г.І., Євтушенко О.В., Шамара І.М. Туристичний ринок в Україні: тенденції та приховані можливості. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. №1. С.64-72. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-1-8>
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Михайліченко Г. І. Розвиток туристичного продукту лікувально-оздоровчого та медичного туризму України. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: [http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2\\_2020/4.pdf](http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/4.pdf).
4. Романова А. Аналіз становлення і розвитку медичного туризму в Україні у контексті світового економічного простору. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1. С. 62–68.
5. Gill, S. & Sumant, O. Global Medical Tourism Market. Global Opportunity Analysis and Industry Forecast, 2018–2025. URL: <https://www.alliedmarketresearch.com/medical-tourism-market>.
6. Medical Tourism Association. URL: <https://www.medicaltourismassociation.com>.
7. Medical Tourism Index 2020-2021. International Healthcare Research Center. URL: <https://www.magazine.medicaltourism.com/medical-tourism-index-infographic>
8. Research Reports in Healthcare. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry/healthcare>
9. Ukrainian Association of Medical Tourism. URL: <https://uamt.com.ua/en/>.
10. Wiśniewska A. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w turystyce medycznej w Polsce. *The Central European Journal Of Social Sciences And Humanities*. 2018. № 12 (56), P. 123-136.

---

**Hanna Haponenko**, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 6, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: [a.i.gaponenko@karazin.ua](mailto:a.i.gaponenko@karazin.ua); ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8998-4795>

**Olena Yevtushenko**, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 6, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: [evyvtushenko@karazin.ua](mailto:evyvtushenko@karazin.ua); ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1435>

**Irina Shamara**, Ph.D (Economics), Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University, 6, Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine, 61022, email: [shamara@karazin.ua](mailto:shamara@karazin.ua); ORCID: <https://orcid.org/0000000224319185>

## CURRENT TRENDS AND WAYS OF FURTHER DEVELOPMENT OF THE MEDICAL TOURISM MARKET IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the medical tourism market, the peculiarities of its functioning and development in modern economic conditions and the search for possible ways to adapt to the effects of the crisis. The subject of the study is the organizational and economic relations that are formed in the process of adaptation and ensuring sustainable interaction of medical tourism market participants in accordance with current trends and prospects for the transformation of recreation and tourism. The aim of the work is to develop theoretical and methodological provisions for improving the domestic market of medical tourism based on current trends in the global and national tourism industry. Achieving this goal is ensured by the following interrelated tasks: to explore current trends in the global medical tourism market; to compile socio-economic characteristics of the development of the medical tourism market in Ukraine; identify systemic problems of medical tourism market development in Ukraine; identify promising areas for modernization of the medical tourism market in the post-crisis period. The methodological basis of the research consists of a systematic and program-targeted

approach, monographic, graphic, economic-statistical and heuristic methods of scientific research. The following results were obtained. The tendencies of development of the tourist branch of Ukraine are analyzed and the socio-economic characteristic of the development of the medical tourism market in Ukraine is made. Systemic problems of medical tourism market development in Ukraine are revealed. Perspective directions of modernization of the medical tourism market in the post-crisis period are determined. Conclusions. The most promising and timely areas of transformation of the medical tourism market are the introduction of new forms of tourism in the field of medical tourism in terms of restricting freedom of movement between countries and regions, as well as reducing the purchasing power of potential tourists; expanding the possibilities of medical tourism through the use of modern innovations, especially in the context of the introduction of elements of digital technologies; expanding the range of medical tourism export programs; development of partnerships with other participants in the tourism market and related industries in the context of the formation of cluster structures, expanding networking and participation in interregional and international projects.

**Key words:** medical tourism market, directions of medical tourism, medical and health-improving enterprises of Ukraine, optimization of medical tourism market.

## REFERENCES

1. Haponenko H.I., Yevtushenko O.V., Shamara I.M. (2020) Turystychnyi rynek v Ukraini: tendentsii ta prykhovani mozhlyvosti [Tourism market in Ukraine: trends and hidden opportunities]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky* [Ukrainian Journal of Applied Economics], Vol. 5, (1), 64-72. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-1-8> (in Ukrainian)
2. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)
3. Mykhailichenko H. I. (2020) Rozvytok turystychnoho produktu likuvalno-ozdorovchoho ta medychnoho turizmu Ukrainy [Development of the tourist product of medical and health and medical tourism of Ukraine]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy], (2), Available at: [http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2\\_2020/4.pdf](http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/4.pdf) (in Ukrainian).
4. Romanova A. (2017) Analiz stanovlennia i rozvytku medychnoho turizmu v Ukraini u konteksti svitovoho ekonomichnoho prostoru [Analysis of the formation and development of medical tourism in Ukraine in the context of the world economic space]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia* [Problems and prospects of economics and management], (1), 62-68 (in Ukrainian).
5. Gill, S. & Sumant, O. Global Medical Tourism Market. Global Opportunity Analysis and Industry Forecast, 2018 – 2025. Available at: <https://www.alliedmarketresearch.com/medical-tourism-market>.
6. Medical Tourism Association. Available at: <https://www.medicaltourismassociation.com>.
7. Medical Tourism Index 2020-2021. International Healthcare Research Center. Available at: <https://www.magazine.medical-tourism.com/medical-tourism-index-infographic>
8. Research Reports in Healthcare. Available at: <https://www.grandviewresearch.com/industry/healthcare>
9. Ukrainian Association of Medical Tourism. Available at: <https://uamt.com.ua/en/>.
10. Wiśniewska A. (2018). Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w turystyce medycznej w Polsce. *The Central European Journal Of Social Sciences And Humanities*, 12(56), 123-136.

*Стаття надійшла до редакції 25 березня 2022 р.*

*Стаття рекомендована до друку 25 квітня 2022 р.*